

ELŐSZÓ

Az MTA Közgazdaság-tudományi Intézete az Országos Foglalkoztatási Köz-alapítvány támogatásával 2000-ben indította el a magyarországi munkapiac és foglalkoztatáspolitikai aktuális jellemzőit bemutató és a témakör egy-egy területét részletesen elemző *Munkaerőpiaci Tükör* című évkönyvsorozatot. A kötetek tartalmának összeállítása során arra törekedtünk, hogy az államigazgatásban dolgozó szakemberek, a foglalkoztatási szolgálat szervezeteiben, az önkormányzatokban, a civil szervezetekben, a közigazgatási hivatalokban, az oktatási intézményekben és a kutatóintézetekben dolgozó kollégák, az írott és elektronikus sajtó munkatársai napi munkájukban jól használható információkat kapjanak a magyarországi munkapiaci folyamatokról, a foglalkoztatáspolitikai jogszabályi és intézményi környezetéről, a magyarországi munkapiaccal foglalkozó hazai és nemzetközi kutatások friss eredményeiről.

Fontos szempont, hogy az évkönyvsorozatban publikált elemzések, adatok a felsőfokú oktatásban is jól felhasználható ismereteket adjanak a munkagazdaságtan, az emberierőforrás-gazdálkodás különböző témaköreiben. Olyan kiadványokat állítottunk össze, amelyek a rendelkezésünkre álló statisztikák, elméleti kutatások és empirikus elemzések alapján közérthető formában, jól áttekinthető szerkezetben mutatják be a magyarországi munkapiaci folyamatok jellemzőit és belső összefüggéseit.

Megőrizve a sorozat szerkesztőinek korábbi gyakorlatát, idén is kiválasztottunk egy területet, amelyet különösen fontosnak tartottunk a magyarországi munkapiaci folyamatok megértése, a tényeken alapuló foglalkoztatáspolitikai eredményessége szempontjából. A szerkesztőbizottság döntése alapján az idei Közéletkép a fiatalok munkaerőpiaci helyzetét tárgyalja. A kiadvány hat fő részből áll.

1. A magyarországi munkapiac 2018-ban

A 2018-as év munkaerőpiacát alapvetően keresleti többlet jellemezte, a mobilizálható munkaerő-tartalék az előző évihez képest jelentősen szűkült. Ezzel összefüggésben a közfoglalkoztatási keretszámokat a kormány tovább csökkentette, így ösztönözve a korábban ilyen formában dolgozókat, hogy az elsődleges munkaerőpiacra lépjenek be. A foglalkoztatottak létszámának bővülése 2018-ban is folytatódott, de a bővülés üteme elmaradt az előző két évre jellemzőtől. A KSH munkaerő-felmérése alapján a foglalkoztatottak éves átlagos létszáma 4 millió 470 ezerre változott 1,1 százalékkal, 47 ezerrel meghaladva az egy évvel korábbit (szemben a 2017. évi 1,6, illetve a 2016. évi 3,4 százalékos növekedéssel). Az alacsony bázishoz képest igen jelentősen nőtt a foglalkoztatottság kritériumát teljesítő diákok száma. A diákok növekvő arányú foglalkoztatására leginkább a munkaerő-túlkereslet okozta bérnövekedés (és a külön háztartásban

élők megélhetési, főleg a lakhatási költségeinek emelkedő trendje) volt ösztönző hatással, ugyanakkor a tanulmányok melletti munkavégzés Magyarországon még így is kevésbé elterjedt, mint a legtöbb észak- és nyugat-európai országban. A potenciális tartalékot (a kínálatot) a munkanélküliek mellett a dolgozni akaró inaktívak – az uniós definíció alapján az úgynevezett alulfoglalkoztatottak, illetve a munkaerőpiac hazai sajátosságainak megfelelően a közfoglalkoztatottak – jelentik. (Ez utóbbiak csak az elsődleges munkaerőpiac szempontjából minősülnek tartaléknak, hiszen beletartoznak a foglalkoztatottként nyilvánítottak csoportjába.) 2018-ban valamennyi fenti kategória jelentősen veszített létszámából, azaz tovább csökkent a munkaerő-kínálat. 2018-ban a potenciális munkaerő-tartalék a csökkenés ellenére még jelentősen meghaladta az üres állás-helyek számát, de a kettő közötti földrajzi (és valószínűsíthetően a strukturális) meg nem felelés változatlanul igen jelentős. A kiegyenlítődést segíthetné a belső vándorlás élénkülése, ennek azonban komoly akadálya, hogy a lakhatással kapcsolatos költségek ott a legmagasabbak, ahol legjobbak az elhelyezkedési esélyek. A munkaerő-túlkereslet, valamint a kormányzati bérintézkedések, a kereseteknek jelentős, az előző évitől alig elmaradó ütemű növekedését eredményezték.

2. Közelkép a fiatalokról

A Közelkép fejezetei középfokú oktatástól az első munkahelyekig tekintik át a fiatalok munkapiaci helyzetének főbb kérdéseit. Az 1. fejezet az elmúlt tizenöt év főbb trendjeit mutatja be az iskolázottság és a foglalkoztatás terén. A 2. fejezet az iskolában szerezhető kompetenciák és az iskolaválasztás, illetve a lemorzsolódás alakulását elemzi. A 3. fejezet azt vizsgálja, hogy milyen csatornákon keresztül szerezhetik meg első munkatapasztalataikat az iskolából kilépő fiatalok. A 4. fejezet a pályakezdés első nehézségeinek a későbbi életpályát érintő negatív hatásait, illetve azt vizsgálja, hogy az alacsony lokális munkaerő-kereslet és a magas ingázási költségek mennyiben járulnak hozzá a fiatalok munkanélküliségéhez. Az 5. fejezet azt mutatja be, hogy a fiatalok számára elérhető foglalkoztatáspolitikai eszközök és szolgáltatások mennyiben tudják enyhíteni vagy megelőzni a fiatalkori munkanélküliséget. A 6. fejezet rövid áttekintést ad a roma fiatalok iskolai és munkapiaci hátrányairól. A 7. fejezet azt járja körül, hogy milyen készségeket igényelnek a munkáltatók, hogyan értékeli a munkapiac a pályakezdő diplomások tudását, illetve mennyiben járulhatnak hozzá a munkahelyi vagy munka melletti képzések a hiányzó készségek pótlásához. Végül, a 8. fejezet a fiatalok foglalkozási és földrajzi mobilitásáról ad képet.

Az elmúlt években a fiatalok foglalkoztatása nőtt, míg a nem dolgozó, nem tanulók aránya csökkent. Ennek alapján az iskolából a munkába lépés folyamata zökkenőmentesnek tűnik, a Közelképben bemutatott részletek azonban árnyalják ezt a kedvező képet. A javuló mutatókat ugyanis nem elsősorban az átmenetet segítő intézmények olajozott működése magyarázza. Inkább arról van szó, hogy a képzettebb fiatalok többsége állami segítség nélkül is hamar el tud helyezked-

ni, míg a képzetlenek jelentős része bértámogatással vagy közmunkásként talál rövid távú munkalehetőséget. Az általános iskola elvégzése után lemorzsolódó fiatalok egy része a közfoglalkoztatásban vagy munka nélkül kallódik, és nem kap hathatós segítséget sem tanulmányai befejezéséhez, sem az elsődleges munkaerőpiacra lépéshez. A foglalkoztatás emelkedésével párhuzamosan csökkenni kezdett a nappali képzésekben tanulók aránya, és a pályakezdő évfázatokban megállt az iskolázottság emelkedése. Ráadásul a közoktatást és a felsőoktatást érintő szakpolitikai lépések sem támogatják az általános készségek fejlesztését.

A fiatalok munkapiaci helyzetének további javulása hosszabb távon két fronton is akadályokba ütközhet: Egyfelől, ahogy a kereslet eltolódik a nem kognitív készségek felé, a képzetlenek számító pályakezdők egy része sem lesz képes megfelelni a munkáltatói igényeknek, az alacsonyabb végzettségűek esetében pedig ez még fokozottabban érvényesülhet. Másfelől, azok a fiatalok, akik a fellendülés idején könnyen el tudtak helyezkedni, de alapkészségeik gyengék, később kevésbé lesznek képesek alkalmazkodni a technológia fejlődése miatt változó munkáltatói igényekhez. A meglévő kapacitásait tekintve az állami foglalkoztatási szolgálat nehezen tud megfelelő segítséget adni készségeik pótlásához és tartós munkába állásukhoz. Még súlyosabban jelentkezők lehetnek ezek a problémák azon generációk esetében, akik majd egy esetlegesen kedvezőtlen gazdasági helyzetben lépnek a munkapiacra.

3. A munkapiaci szakpolitika eszközei (2018. június – 2019. május)

A fejezetben a munkapiacra kapcsolatos szakpolitikai eszközök 2018 júniusa és 2019 májusa között végbement, főbb szabályozási változásait foglaljuk össze.

A szakképzési törvény módosítása 2019. január 1-jei hatállyal bevezette a szakképzésben a zárt rendszerű elektronikus távoktatás lehetőségét. 2019. januártól az Innovációs és Technológiai Minisztérium hatáskörébe tartozó szakképzési centrumokban – a felsőoktatási intézményekben működő mintára – bevezették a kancelláriarendszert. A kancellár az intézmény működtetéséért felelős felső vezető menedzser, akit a szakképzési területért felelős miniszter nevez ki. 2018 szeptemberében megalakult a Szakképzési Innovációs Tanács, amely területet fő célja, hogy rendszeres fórumot biztosítson a kormányzat és a szakképzési rendszer meghatározó szereplői közötti párbeszédhez. 2019 márciusában a kormány elfogadta a „Szakképzés 4.0” stratégiát tartalmazó dokumentumot. E szerint 2020 szeptemberétől a szakgimnáziumok négy plusz egy éves képzési struktúráját a technikumok ötéves képzése váltja majd fel, a szakközépiskolákat pedig hároméves szakképző iskolákká alakítják át. A duális képzésben a tanuló-szerződést felváltja a tanulói munkaszerződés.

Egy 2019. január 1-jétől hatályos új szabályozás miatt anyagi szempontból értelmét veszítette a nyugdíjas szövetkezeti rendszer, mivel a munkatörvénykönyv szerinti munkaviszonyban álló, saját jogú nyugdíjasokra már nem terjed ki a biztosítási kötelezettség, így mentesülnek a nyugdíjárulék, valamint a természet-

beni egészségbiztosítási járulék megfizetése alól, csak a személyi jövedelemadót kell megfizetniük a bérük után – ugyanúgy, mintha közérdekű nyugdíjas szövetkezet tagjaként kapnának díjazást.

A minimálbér újabb emelésével értelemszerűen a hozzá kötött támogatások összege is nőtt. A munkaerőpiaci szolgáltatások terén pedig a Széchenyi 2020 program keretében újabb pályázatok adhatók be, immáron a vállalkozások a munkaerőpiaci alkalmazkodóképesség fejlesztésével, a társadalmi felelősségvállalás erősítésével és a szolgáltató szerep növelésével kapcsolatos terveikkel is jelentkezhetnek a kiírásokra.

Az elmúlt egy évben az aktív foglalkoztatáspolitikai célja a közfoglalkoztatás leépítése, a jogszerű foglalkoztatás elősegítése, a vállalkozóvá válás támogatása, a kisgyermeket nevelők munkaerőpiacra lépésének segítése, a munkahelyteremtés elősegítése, a munkásszállók kialakításának támogatása, valamint a munkaerőpiaci alkalmazkodóképesség fejlesztése volt.

2019-ben tovább emelkedett a minimálbér és a garantált bérminimum összege. Emellett új szociális hozzájárulási adóról szóló törvény lépett hatályba, amely megszünteti a korábbi egészségügyi hozzájárulási adót (eho), és egységesen 19,5 százalékos mértékű szociális hozzájárulási adót (szocho) ír elő. Az adó mértéke 2019 júliusától 2 százalékponttal csökkent. A szocho-kedvezmények köre több ponton szűkült, új kedvezményként vezették be a munkaerőpiacra lépők foglalkoztatása után igénybe vehető kedvezményt.

A cafeteria-rendszer szintén átalakult, béren kívüli juttatásként 2019-től kizárólag a Szép-kártya adható. Az egyes meghatározott juttatások köre szintén szűkült, illetve megszűnt több juttatási forma adómentessége is.

2019. január 1-jével hatályba lépett a munka törvénykönyvének 2018 decemberében elfogadott módosítása. A módosítás a munkaidőkeretet kollektív szerződés esetén 12 hónapról legfeljebb 36 hónapra emeli, emellett rögzíti, hogy a korábban meghatározott rendkívüli munkaidőn felül a munkavállaló és a munkáltató írásbeli megállapodása alapján naptári évenként elrendelhető legfeljebb 150 óra rendkívüli munkaidő, azaz „önként vállalt túlmunka”.

4. Statisztikai adatok

Ez a fejezet a korábbi években kialakult szerkezetben részletes információt ad a rendszerváltozás óta eltelt időszak alapvető gazdasági folyamatairól, a népesség, a munkapiaci részvétel, a foglalkoztatás, a munkanélküliség, az inaktivitás, a bérek, az oktatás, a munkaerő-kereslet, a regionális különbségek, a migráció, a munkaügyi kapcsolatok, a jóléti ellátások jellemzőiről és néhány munkapiaci mutató nemzetközi összehasonlításáról.

A fejezetben megjelenő adatoknak két fő forrása van: egyrészt a Központi Statisztikai Hivatal rendszeres intézményi, illetve lakossági típusú munkaügyi adatgyűjtése: munkaerő-felvétele (MEF), intézményi munkaügyi statisztikája (IMS), munkaerőmérlege (MEM). Másrészt a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat regisz-

tere és az általa lebonyolított adatgyűjtések: a munkanélküli-regiszter adatbázisa (NFSZ REG), rövid távú munkaerőpiaci prognózis (PROG), bértarifa-felvételek (BT), továbbá az NGM Munkaügyi Kapcsolatok Információs Rendszere (MKIR). Ezekről az adatforrásokról a statisztikai blokk végén részletesebb információk találhatók. A két legnagyobb adatszolgáltatón kívül az Országos Nyugdíjbiztosítási Főigazgatóságtól származnak a fejezetben szereplő öregségi és rokkantsági nyugdíjakkal és ellátásokkal kapcsolatos adatok. Továbbá egyes táblázatok és ábrák elkészítéséhez a KSH, a NAV és az Eurostat online adatbázisait használtuk.

A fejezet táblázatai és ábrái Excel-formátumban letölthetők az alattuk szereplő linkek segítségével. A 2000-tól kiadott Munkaerőpiaci tükörben publikált munkapiaci folyamatokat leíró táblázatok teljes anyaga elérhető a http://adatbank.krtk.mta.hu/tukor_kereso honlapon.

5. Munkapiaci kutatások – válogatott bibliográfia, 2018

A Munkaerőpiaci tükör idei kötetébe a 2018. évben megjelent publikációkból válogattunk. A bibliográfia a magyar munkapiac jellemzőivel foglalkozó fontos hazai és külföldi szakirodalomra: könyvekre, folyóiratokra, műhelytanulmányokra, statisztikai kiadványokra és nemzetközi szervezetek munkapiaci témájú kiadványaira terjed ki. A korszerű bibliográfiakészítés elveit követve, igyekezünk mindenütt megadni a művek elektronikus elérhetőségét is.

Arra törekedtünk, hogy bibliográfiánkban a kötet témaköréhez kapcsolódó releváns publikációkat a hazai szakirodalom esetében lehetőség szerint a legteljesebben feltárjuk, míg a külföldi irodalom bősége miatt, erősen válogatva, csak az angol nyelvű kiadványokat szemlélzzük, és ezeket könnyen áttekinthető, informatív módon csoportosítsuk.

6. Zsebtükör

Folytatva a tavaly indított kezdeményezésünket, a Közelkép témájához kapcsolódva olyan, hazai adatokon alapuló ábragyűjteményt állítottunk össze, mely hosszú idősoros ábrák segítségével könnyen áttekinthetővé teszi a fiatalok munkaerőpiaci helyzetének időbeli változásait.

* * *

A szerkesztőbizottság tagjai megköszönik az *MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont*, a *Pénzügyminisztérium*, a *Központi Statisztikai Hivatal*, a *Magyar Államkincstár*, a *Budapest Szakpolitikai Elemző Intézet* munkatársainak, az *MTA Emberi Erőforrások Gazdaságtana Tudományos Bizottsága* tagjainak, a *Sziráki Munkagazdasági Kutatások, 2019* konferencia szervezőinek és résztvevőinek a szükséges információk összegyűjtésében és ellenőrzésében, a kötet szerkesztésében, az egyes részanyagok elkészítésében és megvitatásában végzett munkáját. Köszönetet mondunk a Magyar Tudományos Akadémiának és a Pénzügyminisztériumnak a kiadvány anyagi támogatásáért.